

Emilia Karwasińska
Biblioteka Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu

Polskie repozytoria otwarte

Słowa kluczowe: repozytoria otwarte, archiwizacja nauki, upowszechnianie publikacji naukowych

Świadomość korzyści wynikających z tworzenia i funkcjonowania otwartych repozytoriów naukowych jest w Polsce coraz większa, co stanowi odzwierciedlenie w dynamicznym wzroście liczby publikacji i inicjatyw, dotyczących problematyki open access. Optymizmem napawa fakt, iż pomimo braku ogólnokrajowej koordynacji działań, poszczególne ośrodki naukowe podejmują oddolne inicjatywy, w wyniku których sukcesywnie wzrasta liczba repozytoriów na polskich uczelniach.

Zrzut ekranowy repozytorium AMUR.
Dostępny w World Wide Web: <https://repozytorium.amu.edu.pl/>.

Jedną z pierwszych i wzorcowych platform jest, utworzone w 2009 r., **repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza — AMUR** (Adam Mickiewicz University Repository) (<https://repozytorium.amu.edu.pl/>¹). Jego celem jest upowszechnianie dorobku naukowego pracowników oraz promowanie badań naukowych prowadzonych na uczelni. W archiwum znajdują się materiały naukowe wytworzone lub opublikowane przez pracowników uczelni lub przez nią wydawane. Obecnie platforma udostępnia 2 865 prac, z czego największy zespół kolekcji stanowią elektroniczne wersje czasopism naukowych wydawanych na UAM (42 tytuły, 1800 artykułów). Zgodnie z ustaloną procedurą — deponowanie bieżących numerów czasopism spoczywa na

¹ Wszystkie odwołania do Internetu znajdujące się w tym tekście były poprawne w dniu 20.10.2012.

redakcjach czasopism, natomiast archiwalnych — na redakcji repozytorium, która realizuje w ten sposób finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego projekt w ramach programu Działalności Upowszechniającej Naukę. Drugą, co do liczebności zdeponowanych pozycji, kolekcję tworzą dysertacje doktorskie (601). Od 2010 r., na mocy zarządzenia Rektora UAM, są one obligatoryjnie archiwizowane i udostępniane na 10 dni przed obroną. Jedynie w przypadku tej kolekcji, dostęp do niektórych prac jest ograniczony. Decyzję o otwarciu bądź zamknięciu pracy dla wszystkich użytkowników w Internecie podejmuje autor poprzez podpisanie licencji niewyłącznej. Wspomnieć należy, że wyłącznie prace doktorskie, do których dostęp jest otwarty, są dodatkowo indeksowane przez europejski portal dysertacji DART-Europe (<http://www.dart-europe.eu>). Pozostałe zespoły repozytorium AMUR to kolekcje poszczególnych wydziałów: artykuły naukowe, materiały konferencyjne, materiały dydaktyczne, książki. W wyżej wymienionych kolekcjach zdeponowanie prac spoczywa na pracownikach naukowych i doktorantach, którzy po procedurze rejestracji na platformie otrzymują stosowne uprawnienia.

AMUR został zbudowany w oparciu o najpopularniejsze na świecie, darmowe oprogramowanie do tworzenia repozytoriów — DSpace (<http://www.dspace.org/>). Ten, stworzony i nadzorowany przez MIT oraz Hewlett Packard, program jest elastyczny i łatwo konfigurowalny. Dzięki zgodności z protokołem OAI-PMH (Open Archives Initiative-Protocol for Metadata Harvesting) oraz możliwości implementacji systemu identyfikacji obiektów cyfrowych (handle system) materiały z repozytorium AMUR są błyskawicznie indeksowane przez naukowe wyszukiwarki m.in. Google Scholar, OAIster. Równocześnie można z nich bez trudu eksportować metadane do zewnętrznych platform, dzięki czemu zasoby AMURa są widoczne np. w europejskim repozytorium DRIVER (<http://www.driver-repository.eu/>) czy na wspomnianym portalu dysertacji DART-Europe. W repozytorium został dodatkowo zaimplementowany specjalny moduł statystyczny opracowany przez Uniwersytet w Minho, dzięki któremu autor może śledzić statystyki pobrań swoich prac.

W ślad za repozytorium AMUR idą inne uczelnie i powoli tworzone są kolejne platformy. Kilka tygodni temu zostało uruchomione **Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego (RUŁ)** (<http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/>). Jego celem jest upowszechnianie dorobku naukowego pracowników oraz promowanie badań naukowych prowadzonych na Uniwersytecie Łódzkim. W kolekcjach wydziałowych, oprócz artykułów naukowych, książek, materiałów konferencyjnych i doktoratów, są również dostępne projekty badawcze oraz cztery kolekcje czasopism. Repozytorium oparte jest również na systemie DSpace, lecz na wersji wykorzystującej narzędzie xmlui, pozwalające na elastyczne zarządzanie layoutem i łatwiejsze dostosowanie funkcjonalności do potrzeb użytkowników. Ciekawym rozwiązaniem jest dodanie wtyczki AddThis, pozwalającej na bezpośrednie połączenie z portalami społeczności i pocztą. Osobą uprawnioną do zamieszczania prac jest pracownik lub doktorant Uniwersytetu, który może udostępniać swoje publikacje na podstawie otwartych licencji Creative Commons albo bezterminowej licencji niewyłącznej udzielonej uniwersytetowi. Dostęp do pełnych tekstów dokumentów zarchiwizowanych w RUŁ jest otwarty dla wszystkich zainteresowanych. Niektóre teksty są dostępne wyłącznie dla uprawnionych użytkowników, zgodnie z licencjami udzielonymi przez deponujących RUŁ.

Oprogramowanie DSpace zostało także zaimplementowane do **Repozytorium Uniwersytetu Warszawskiego (RUW)** (<http://depotuw.ceon.pl/>). Celem projektu koordynowanego przez UW oraz Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego (ICM) jest gromadzenie, upowszechnianie i promocja dorobku naukowego największego uniwersytetu w Polsce. Zadaniem archiwum jest zwiększenie rangi uczelni oraz cytowalności prac. Od bieżącego roku akademickiego, podobnie jak w Poznaniu, na mocy zarządzenia rektora Uniwersytetu Warszawskiego, prace doktorskie archiwizowane są obligatoryjnie. Autor doktoratu zobowiązany jest do zamieszczenia w RUW swojej pracy najpóźniej na 10 dni przed obroną i jest ona dostępna dla wszystkich zainteresowanych użytkowników Internetu. Wynika to z przepisów prawa dotyczących stopni naukowych, które określają, że uczelnia może decydować o upublicznieniu dysertacji, ale tylko do 10 dni przed obroną. Po obronie decyzja należy do autora, który może ją udostępnić publicznie, na podstawie licencji Creative Commons lub ograniczyć dostęp wyłącznie do komputerów, znajdujących się na terenie uniwersytetu. Repozytorium RUW powstało całkiem niedawno i rozpoczęło swoją działalność tylko od kolekcji doktoratów, w przyszłości twórcy archiwum zamierzają rozszerzyć jego zasób o inne materiały uczelniane (artykuły, książki, materiały dydaktyczne i pokonferencyjne).

Kolejnym repozytorium uczelnianym zbudowanym na DSpace jest nowo otwarte **Repozytorium Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu — RUMAK** (<http://repozytorium.umk.pl/>). Cyfrowe archiwum ma gromadzić, przechowywać i udostępniać dokumenty cyfrowe, które są efektem prac badawczych pracowników i doktorantów uniwersytetu. W repozytorium mogą być deponowane artykuły, sprawozdania, preprinty, raporty, materiały konferencyjne, materiały dydaktyczne oraz dane z badań naukowych. Zasób zorganizowany jest wokół zespołów, które odpowiadają wydziałom i innym jednostkom uczelni. Na stronie repozytorium dostępna jest polityka funkcjonowania cyfrowego archiwum.

Zrzut ekranowy repozytorium Politechniki Krakowskiej.
Dostępny w World Wide Web: <http://suw.biblos.pk.edu.pl/>.

Repozytorium Politechniki Krakowskiej (RPK) (<http://suw.biblos.pk.edu.pl/>) jest uczelnianym, cyfrowym archiwum zasobów naukowych, dydaktycznych autorstwa pracowników i studentów PK, a także publikacji wydawanych na uczelni oraz cyfrowych wersji zbiorów Biblioteki Politechniki Krakowskiej (BPK). Repozytorium powstało w wyniku realizacji projektu *SUW Zintegrowanego Systemu Wymiany Wiedzy i Udostępniania Akademickich Publikacji z Zakresu Nauk Technicznych*, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka (projekt zakończył się 30.09.2012). Dzięki włączeniu do repozytorium zasobów wcześniej funkcjonującej Biblioteki Cyfrowej Politechniki Krakowskiej, archiwum zgromadziło już 4913 dokumentów (m.in. artykuły, książki, czasopisma, prace dyplomowe, materiały konferencyjne, dydaktyczne, patenty). W repozytorium można także przeszukiwać bazy bibliograficzne tworzone przez Bibliotekę Politechniki Krakowskiej (Architektura i Sztuka Krakowska, Konferencje Krynickie — Referaty). Repozytorium oparte jest na systemie stworzonym specjalnie na potrzeby projektu. Dostęp do niektórych dokumentów może być ograniczyć wyłącznie do sieci uczelnianej oraz mogą być zablokowane opcje edycji i wydruku dokumentu.

Zrzut ekranowy repozytorium Politechniki Wrocławskiej.
Dostępny w World Wide Web: <http://zet10.ipee.pwr.wroc.pl/?ln=pl>.

Repozytorium Wydziału Elektrycznego Politechniki Wrocławskiej (ENY) (<http://zet10.ipee.pwr.wroc.pl/?ln=pl>) zostało udostępnione w Internecie w 2008 r. Znajduje się w nim około 400 prac związanych tematycznie z energetyką i zastosowaniami innych dziedzin w energetyce (artykuły, rozdziały książek, książki, raporty, sprawozdania, materiały dydaktyczne, zdjęcia). Użytkownikami uprawnionymi do deponowania prac w repozytorium wydziałowym ENY są pracownicy, doktoranci i studenci wydziału oraz inni autorzy, których prace wiążą się z tematyką energetyki. System zastosowany w repozytorium to Invenio — program na otwartej licencji GNU rozwijany przez Europejską Organizację Badań Jądrowych CERN, spełniający wymagania standardu Open Archives Initiative (OAI) i budowany w oparciu o format opisu metadanych — MARC21. System, posiadający kilkanaście wersji językowych, umożliwia tworzenie kolekcji, pobieranie i wysyłanie danych. Daje także możliwość komentowania i oceniania dokumentów.

Do repozytoriów instytucjonalnych należy **Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych** Polskiej Akademii Nauk (**RCIN**) (<http://rcin.org.pl/dlibra>). Zespół repozytorium tworzą dokumenty 16 instytutów naukowych PAN i są to zarówno dokumenty współczesne, jak i historyczne. Niektóre materiały, ze względu na przepisy prawa autorskiego, można przeglądać tylko lokalnie z komputerów w danym instytucie. Repozytorium powstało dzięki finansowaniu projektu *Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych* w ramach unijnego Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka. Archiwum zgromadziło już ponad 15 tys. dokumentów — głównie materiały zdigitalizowane, należące do bibliotek instytutowych, publikacje naukowe, dokumentacje badań oraz piśmiennicze dziedzictwo kulturowe, zasoby audiowizualne, kartoteki, mapy. Do budowy repozytorium wykorzystano komercyjne oprogramowanie dLibra — wersję 5.2.1, posiadającą moduł autoarchiwizacji oraz statystyk. Użytkownik może założyć na platformie indywidualne konto, które pozwoli mu na otrzymywanie alertów o nowo zamieszczonych publikacjach, tworzenie list ulubionych pozycji, dodawanie tagów.

Instytut Biochemii i Biofizyki PAN w 2010 r. przyjął mandat open access, który zobowiązuje wszystkich pracowników do deponowania swoich prac badawczych w instytutowym **Repozytorium IBB PAS** (<http://eprints.ibb.waw.pl/>), nie później niż 12 miesięcy od opublikowania. Jeżeli wydawca wprowadza embargo na upublicznienie pracy w repozytorium lub nie wyraża na to zgody, dostęp do pełnego tekstu możliwy jest wyłącznie dla uprawnionych użytkowników lub zamiesza się jedynie abstrakt artykułu. Dzięki wprowadzeniu obligatoryjnej polityki, repozytorium jako pierwsze w kraju (145 w świecie) zostało wpisane na listę ROARMA. Platforma została zbudowana na podstawie darmowego oprogramowania EPrints, (<http://www.eprints.org/software/>) drugiego z najczęściej wykorzystywanych do budowy repozytoriów na świecie. Ten łatwo konfigurowalny i kompatybilny z protokołem OAI-PMH system został opracowany na uniwersytecie w Southampton. W repozytorium IBB PAS znajduje się ponad 160 prac, większość z nich to artykuły naukowe. Kolekcje zostały zorganizowane według struktury instytutu, a przedmiotowe indeksy wyszukiwawcze opracowano w oparciu o klasyfikację Biblioteki Kongresu.

Zrzut ekranowy repozytorium Ceon.
Dostępny w World Wide Web: <http://depot.ceon.pl/>.

Instytucje naukowe, które nie mają własnego repozytorium mogą skorzystać z ogólnopolskiego repozytorium naukowego **CEON** (Repository of Centre for Open Science) (<http://depot.ceon.pl/>), prowadzonego przez ICM UW. W tym repozytorium prace mogą zamieszczać, przechowywać i publicznie udostępniać wyłącznie zarejestrowani autorzy prac, będący osobami fizycznymi. Repozytorium jest oparte o oprogramowanie DSpace, dostosowane do lokalnych potrzeb przez programistów z Centrum Otwartej Nauki.

Wszystkie wyżej wymienione repozytoria zostały zarejestrowane w światowym katalogu repozytoriów OpenDOAR (The Directory of Open Access Repositories) (<http://www.opendoar.org/>).

Dobrym rozwiązaniem umożliwiającym przeszukiwanie wszystkich zasobów polskich otwartych repozytoriów jest Agregator Centrum Otwartej Nauki (<http://agregator.ceon.pl/>). Jeżeli dana instytucja prowadzi już swoje repozytorium może zarejestrować je najpierw w projekcie DRIVER, a potem udostępnić zawartość repozytorium również poprzez agregator. Celem tego projektu jest zwiększenie widoczności, szersza dostępność i łatwiejsze przeszukiwanie zasobów repozytoriów.